

УДК 330.46

К. Г. ГРИЦЕНКО

Українська академія банківської справи Національного банку України

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД
УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄЗДАТНІСТЮ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ**

Стаття присвячена обґрунтуванню концептуальних засад управління життєздатністю страхової компанії. На основі теорії життєздатних систем запропонована концепція управління страховою компанією. Структурні складові життєздатності страхової компанії розглянуто з урахуванням специфіки страхової діяльності.

Ключові слова: страхова компанія, життєздатність, системний підхід, структура, моделювання.

Постановка завдання

В умовах економічної кризи перед кожною страховою компанією (СК) стоїть питання про її ефективну та тривалу присутність на страховому ринку. У зв'язку з цим загострилися проблеми забезпечення життєздатності СК, формування стратегії розвитку СК, створення ефективної системи ризик-менеджменту СК. На нашу думку, життєздатність СК слід розуміти як її спроможність реалізовувати функції страхування протягом необмеженого періоду часу в умовах дії дестабілізуючих факторів при прийнятному рівні результативності діяльності (ринкової вартості СК або чистого прибутку). Вважаємо, що покращення ефективності управлінських рішень можливе лише за наявності модельного інструментарію, який дозволяє адекватно оцінювати рівень життєздатності СК і моделювати стратегії її розвитку.

Об'єкти та методи дослідження

Управління життєздатністю СК пов'язане з вирішенням сукупності проблем фінансової безпеки, адаптації, забезпечення ефективного функціонування та розвитку СК в умовах нестабільного зовнішнього середовища. На цей час сформувався ряд наукових напрямів, які досліджують різні аспекти життєздатності виробничо-економічних і соціально-економічних систем. Відмінність цих напрямів полягає у визначенні поняття «життєздатність»:

- адаптивність системи до зовнішніх умов функціонування;
- здатність системи до функціонування та розвитку.

Проблемам управління життєздатністю виробничо-економічних систем присвячена значна кількість праць таких вітчизняних і закордонних фахівців, як: Аакер Д., Бір С., Ешбі Р., Бондаренко В.М., Виноградський С.Б., Вовк В.М., Гічова Н.Ю., Забродський В.А., Клебанова Т.С., Лисенко Ю.Г., Мадих А.А., Мартиненко В.П., Меженська В.В., Нестерова Н.А., Овечко О.В., Петренко В.Л., Пулянович О.В., Сергієнко О.А., Соломаха С.А., Руденський Р.А., Тимохин В.М., Тимохина Я.В., Шпілевський В.В. Проблемам управління життєздатністю соціально-економічних систем присвячені праці Бакурової А.В. Питання управління життєздатністю банківських установ досліджуються в працях Сергєєвої Л.Н., Книщенко Т.М., Колісник Ю.О., Марковського О.В., Інденбаума Ф.Б. Питанням управління конкурентоспроможністю СК присвячені праці Іоніна Д.Є., Кравчук Г.В., Ольховської О.Л.

Постановка завдання

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій з досліджуваної проблематики, питання управління життєздатністю СК наразі висвітлені недостатньо. Результати проведених досліджень не можуть у повній мірі задовольнити потреби теорії та практики управління життєздатністю СК як економічною системою, що забезпечує специфічний вид підприємницької діяльності – страхування.

Мета статті – науково-методичне обґрунтування концептуальних засад управління життєздатністю СК.

Результати та їх обговорення

Фундаментальною моделлю життєздатної економічної системи вважається кібернетична VSM-модель С. Біра зі зворотними зв'язками, що забезпечують гомеостазіс (саморегуляцію). С. Бір розглядав життєздатність як «здатність системи необмежено довго існувати в заданому коридорі ефективності». Життєздатна система організована таким чином, щоб задовольняти вимогам виживання в умовах дестабілізуючих впливів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища шляхом самоорганізації [1].

Зауважимо, що для підтримки життєздатності системи повинен бути забезпечений як зовнішній, так і внутрішній гомеостазіс. Зовнішній гомеостазіс передбачає, що при будь-якій зміні зовнішніх умов система переходить в такий стан, який найкращим чином відповідає умовам, що склалися, і зберігає стабільність системи відносно зовнішнього середовища. Зростання інфляції, рівня конкуренції, зменшення купівельної спроможності населення, фінансова нестабільність призводить до трансформацій в тарифній, маркетинговій, інвестиційній політиках і, відповідно, структурі СК. В сучасних умовах СК змушені шукати компроміс між антиінфляційним захистом страхових резервів і ліквідністю. В сфері ціноутворення, резервування та управління капіталом СК провідну роль відіграють відповідним чином підготовлені актуарії. Внутрішній гомеостазіс передбачає, що на кожну непередбачену зміну внутрішнього стану керованої системи в керуючій системі виробляється управляючий вплив, який ліквідує наслідки даної зміни і зберігає внутрішню стабільність системи.

Вважаємо, що методи управління життєздатністю СК доцільно будувати на основі теорії життєздатних систем, основні положення якої розглянуто в працях Біра С., Лисенка Ю.Г., Овечко О.В., Сергєєвої Л.Н. Доцільність застосування теорії життєздатних систем у відношенні СК обґрунтовується тим, що СК є відкритою системою з розвиненими зворотними зв'язками, яка обмінюється з зовнішнім середовищем інформацією, ресурсами, цілеспрямовано функціонує та здатна достатньо довго підтримувати самостійне існування.

На наш погляд, процесам, що протікають в СК, властиві загальні ознаки складних систем [2]: наявність мети, пошук ефективних управлінських рішень на множині допустимих, корекція управлінських рішень відповідно до принципу зворотного зв'язку й адаптація системи до випадкових змін як у зовнішньому так і у внутрішньому середовищі. Як зазначається в [3], у складі СК як об'єкту управління можна виділити такі взаємопов'язані структурні складові, що впливають одна на одну: соціальна, операційна, організаційна, маркетингова, фінансова, технологічна. Зв'язок між цими складовими виявляється через їхній взаємовплив. Системний підхід до моделювання економічних систем основну увагу приділяє моделюванню структури, яка має забезпечувати життєздатність системи.

В системному аналізі термін «структура» використовується при характеристиці системи, опису взаємодії між її елементами тощо. Структурні подання систем є засобом їх дослідження [4]. В роботі [5]

модель структури економічної системи, поданої у вигляді орієнтованого графа, пропонується визначати кортежем, до якого входять: множина вершин (елементів системи); множина ваг вершин; множина дуг (зв'язків між елементами системи); множина ваг дуг; множина правил виходу елементів з системи; множина правил розриву зв'язків; час відновлення елементів, що вийшли з системи. Властивості зв'язків між елементами системи визначають поведінку елементів і системи в цілому.

Сергеева Л.Н. в роботі [6] пропонує оцінювати життєздатність економічної системи як функцію оцінок наступних структурних складових життєздатності:

- стійкості і надійності, що забезпечують рівноважний стан функціонування системи;
- живучості та вмотивованості, що забезпечують розвиток системи.

Розвиток СК – це процес перманентної та незворотної зміни (удосконалення) підсистем СК та складових її діяльності, що має суттєвий характер, певну форму і позитивні наслідки для її життєдіяльності [7]. На нашу думку, розвиток СК відбувається в напрямку реалізації стратегічних цілей СК під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників і передбачає перехід СК з одного стану до іншого за певною траєкторією, що супроводжується зміною кількісних і якісних характеристик СК. Вважаємо, що для досягнення бажаного рівня життєздатності СК необхідно управляти її фінансовою стійкістю, організаційно-структурною стійкістю (надійністю), живучістю та мотивацією до розвитку з урахуванням наступних особливостей функціонування СК:

- основою діяльності СК є продаж страхових послуг [7];
- СК спочатку акумулює кошти, що надходять від страхувальників, створюючи необхідний страховий фонд, а лише після цього несе витрати, пов'язані з компенсацією збитків за укладеними страховими угодами [8];
- фінансові ресурси СК постійно знаходяться в русі та в часовому аспекті є фінансовими потоками;
- капітал СК на протязі всього обороту має лише грошову форму [9];
- страховим відносинам притаманний розклад та вирівнювання збитків в часі та просторі, повернення акумульованих у страховий фонд страхових премій через систему виплат. Терміни і розміри майбутніх страхових виплат СК може тільки прогнозувати:
- наявність обов'язкового державного нагляду;
- страхування передбачає еквівалентність відносин страхувальника та СК і в той же час прибутковість страхової діяльності [9].

Розглянемо виділені структурні складові управління життєздатністю СК. Питання управління фінансовою стійкістю СК, які пов'язані в першу чергу з управлінням капіталом СК, є доволі специфічними щодо сфери страхової діяльності порівняно з іншими сферами економіки. З огляду на невелику частку позикового капіталу СК порівняно з обсягами страхових резервів, капітал СК доцільно поділяти на власний і залучений, включаючи до останнього позиковий капітал. В контексті гомеостатичності стану системи «буфером» на випадок неочікуваних вимог виступає власний капітал СК, оцінений на основі ризиків.

В той же час з огляду на специфіку страхової діяльності важливим джерелом фінансових ресурсів СК є залучений капітал – технічні резерви, які формуються з отриманих страхових премій:

– резерв незароблених премій (РНП). Слід відмітити, що згідно з Законом України «Про страхування» вітчизняні СК використовують спрощений метод розрахунку РНП – метод «плаваючих кварталів»;

– резерв незакінчених ризиків (РНР) створюється в якості доповнення до РНП з метою компенсації дефіциту фінансових ресурсів у технічних резервах через вимушене заниження тарифів в умовах ринкової економіки;

– резерв заявлених, але несплачених збитків – оцінка обсягу зобов'язань СК для здійснення виплат страхових сум за відомими вимогами страхувальників;

– резерв збитків, які виникли, але не заявлені – оцінка обсягу зобов'язань СК для здійснення страхових виплат, включаючи витрати на врегулювання збитків, які виникли у зв'язку зі страховими випадками у звітному та попередніх періодах, про факт настання яких СК не було заявлено на звітну дату в установленому порядку;

– резерв коливань збитковості, який дозволяє СК компенсувати перевищення своїх витрат, що пов'язані з відшкодуванням збитків, у випадках, коли фактична збитковість страхової суми за видом страхування на звітний період перевищує очікуваний рівень збитковості, який узято за основу при розрахунку «нетто-ставки» за цим видом страхування;

– резерв катастроф, який формується з метою здійснення страхових виплат у разі настання природних катастроф або значних промислових аварій, у результаті яких буде завдано збитків численним страховим об'єктам, і коли настає потреба здійснювати виплати страхового відшкодування в сумах, що значно перевищують середні розміри збитків, узяті за основу при розрахунку страхових тарифів. Цей резерв, як і РНР, не має загальноприйнятої методики формування і використання.

Вплив страхового тарифу на фінансову стійкість СК має як прямий так і опосередкований (через інші складові її забезпечення) характер, який прослідковується, в першу чергу, через його структуру. На нашу думку, адекватний страховий тариф як основа визначення розміру страхових премій в певній мірі гарантує достатність засобів страхового фонду для покриття майбутніх виплат страхувальникам у разі настання страхового випадку.

Управління капіталом СК донедавна розглядалося виключно з точки зору його достатності для забезпечення виконання СК своїх зобов'язань перед страхувальниками.

На наш погляд, специфіка кругообігу коштів СК дозволяє проводити активну інвестиційну діяльність, що зумовлює підвищений інтерес до питань визначення вартості, структури, ціни залучення капіталу та альтернативних його вкладень, а трансформація СК в потужних інвесторів висуває високі вимоги до якості їх фінансового менеджменту. В динамічних умовах сьогодення запорукою успіху СК є диверсифікація її ризикової діяльності на страховому, грошовому та фондовому ринках. У зв'язку з цим першочергового розв'язання потребує проблема вдосконалення процесів управління ризиковою діяльністю СК.

Надійність СК характеризує взаємодію елементів організаційної структури СК, які забезпечують реакцію СК на зміну умов функціонування. Надійність СК досягається за рахунок взаємозамінності елементів системи, використання альтернативних стратегій ведення страхового бізнесу тощо. З точки зору системного підходу СК має внутрішню фундаментальну властивість – цілісність, коли всі елементи системи сприяють досягненню спільної стратегічної мети. Першим законом теорії систем вважають

закон функціональної еволюції або закон цілісності систем, який полягає у здатності системи зберігати свою цілісність, водночас зазнаючи змін [2]. Управління надійністю СК пов'язано із збереженням цілісності СК.

Управління живучістю СК передбачає застосування механізмів адаптації та альтернативних стратегій розвитку. Оцінювання потенціалу розвитку може здійснюватися в розрізі просторового та часового аспектів. Наявність стратегічного менеджменту в СК, обов'язковими атрибутами якого є стратегічний аналіз, вибір перспективних напрямів діяльності, формування системи цілей, стратегічне планування та прогнозування, дає можливість розглядати СК як цілеспрямовану систему, що має мотивацію до розвитку.

Висновки

На нашу думку, розвиток теоретичних засад управління життєздатністю СК з урахуванням специфіки страхового бізнесу дозволить підвищити її адаптивні якості, забезпечити стійке функціонування і сталий розвиток.

Вдосконалення процесів управління життєздатністю СК є поетапною процедурою, тому після обґрунтування концептуальних засад управління життєздатністю страхової компанії необхідно більш глибоко розглянути структурні складові життєздатності СК.

Перспективою подальших досліджень є обґрунтування критеріїв оцінювання життєздатності СК і розробка механізмів управління життєздатністю СК.

Список використаної літератури

1. Бир С. Мозг фирмы / С. Бир. – М.: Радио и связь, 1993. – 416 с.
2. Вовк В.М. Моделювання економічних процесів підприємства: монографія / В.М. Вовк, Н.І. Камінська, С.С. Прийма. – Дрогобич: Коло, 2011. – 448 с.
3. Кравчук Г.В. Конкурентоспроможність і розвиток страхового ринку України: монографія / Г.В. Кравчук. – Чернігів: МНТУ ЧПБіП, 2009. – 346 с.
4. Волкова В.Н. Теория систем: учеб. пособие / В.Н. Волкова, А.А. Денисов. – М.: Высш. школа, 2006. – 511 с.
5. Моделювання структури життєздатних соціально-економічних систем: монографія / [Л.Н. Сергєєва, А.В. Бакурова, В.В. Воронцов та ін.]; ред. Л.Н. Сергєєва; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 256 с.
6. Моделювання управління життєздатністю комерційного банку: монографія / [Л.Н. Сергєєва, Т.М. Книщенко, О.В. Марковський та ін.]; ред. Л.Н. Сергєєва; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя: КПУ, 2011. – 360 с.
7. Піратовський Г.Л. Страховий бізнес: управління розвитком / Г.Л. Піратовський. – К.: КНТЕУ, 2006. – 253 с.
8. Осадець С.С. Страхування: підручник / керівник авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. – К.: КНЕУ, 2006. – 528 с.
9. Говорушко Т.А. Управління фінансовою діяльністю страхової компанії з метою забезпечення її ефективного розвитку: монографія / Т.А. Говорушко, В.М. Стецюк, О.Ю. Толстенко. – К.: ЦУЛ, 2012. – 168 с.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2012

Научно-методическое обоснование концептуальных основ управления жизнеспособностью страховой компании

Гриценко К.Г.

Украинская академия банковского дела Национального банка Украины

Статья посвящена обоснованию концептуальных основ управления жизнеспособностью страховых компаний. На основе теории жизнеспособных систем предложена концепция управления страховой компанией. Структурные составляющие жизнеспособности страховой компании рассмотрены с учетом специфики страховой деятельности.

Ключевые слова: страховая компания, жизнеспособность, системный подход, структура, моделирование.

Scientific and methodological justification of conceptual foundations of management of viability of insurance company

Grytsenko K.

Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

The article is devoted to the justification of the conceptual foundations of management of viability of insurance companies. A conception of management of the insurance company on the basis of the theory of viable systems proposed. Structural components of the viability of the insurance company are described with considering the specific to insurance activities.

Keywords: insurance company, viability, system approach, structure, modeling.